

לפרשת ויחי – תשע"ה

הצוואה הלאומית

עדינה דורי

פרשתנו פותחת בביטוי "ויחי".
מעניין לציין כי ביטוי זה מופיע במקרא כולו 36 פעמים (כמניין פעמיים "חי"), 31 פעמים מתוכם בספר בראשית, כאשר ביחסי יעקב יוסף, לביטוי שרשור מיוחד: מול "עוד יוסף חי" (בראש' מה' 26) - "ותחי רוח יעקב אביהם" (שם 27).
הפרשה מתארת את סוף תקופת האבות, ויקרבו ימי ישראל למות – ועיקר הפרשה עיסוק בענייני קבורה, שבועה, צוואה וברכות, ושאר מעשים שלכאורה אמור אדם לעשות בעולם הגשמי, לקראת השבת נפשו לשמיים. האמנם?
על פניו, נראית משאלתו של יעקב אבינו, משאלה מובנת של אב הנוטה למות, והמבקש להיקבר במקום אחד עם אבותיו. – מה פשוט מזה?
מדוע אם כן מצא יעקב לנכון לצוות את בנו יוסף דווקא, ולא את שאר בניו?
מדוע לא מסתפק יעקב בהבטחת יוסף, אלא דורש לעגנה בשבועה? (כולל מעשה טקסי של השמת ידו תחת ירכו, כמעשה אברהם ועבדו?)
מה עניין אזכור מותה של רחל בדרך אפרתה?
מה למעשה הטריד כל כך את נפשו של יעקב אבינו, שטרח להזעיק את בנו יוסף "המשנה למלך" מעיסוקיו בענייני הממלכה, עד לארץ גושן, וטרח להשביעו בעניין?

כדי לענות על מקצת מהשאלות, יש לעיין תחילה בסיום הפרשה הקודמת "ויגש":
בבראשית מז' 26 נאמר: "וישב ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד" בפרשתנו מבקש יעקב "אל נא תקברני במצרים" (מט' 31-30) אך לא מסתפק בכך, אלא דורש במפגיע תוך השבעת יוסף להעלותו לארץ כנען לאחר מותו ולקבורו בקברי האבות. "ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם"
ישיבת בני ישראל בהווה במצרים, אינה כפי שתואר בברית בני הבתרים בפני אבי האומה אברהם, זו עדין אינה גלות של שעבוד אלא גלות נוחה, הכוללת התערות בארץ, שגשוג ופריון. ההווה מאיר פניו לבני יעקב, ויש חשש לטמיעתם והתבוללותם. דווקא ההצלחה טומנת בחובה את זרע ההתבוללות וההתנתקות מארץ כנען, ארץ האבות, בבחינת "וישמך ישרון ויבעט".

לכן משביע יעקב אבינו את בנו יוסף דווקא ולא את שאר בניו. (רשי: שהיה יכולת בידו לעשות). שכן רק יוסף במעמדו ובקשריו מול פרעה, יוכל לדאוג למילוי הבקשה על היבטיה השונים.

לא מדובר בעניין פעוט וקל לביצוע. קבורת יעקב במערת המכפלה בארץ כנען, כולל השתתפות "הרכב והפרשים" המצריים שלוו את מסע הלוויה, על ההיבטים הטקסיים והלוגיסטיים היאם לקבורת אביו של המשנה למלך מצרים, דורשת תאום מדיני בין ממלכת מצרים למלכי כנען הרבלנטיים.

לכן לא מסתפק יעקב אבינו בבקשה "אל נא תקברני במצרים", אלא בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים מדגיש ומפרט בקשתו להיקבר עם אבותיו בכנען, ומסמך "ושכבתי" ל-"ונשאתני". דהיינו: מיד וללא שיהיו. שלא תהא במצרים אפילו קבורה זמנית, ארעית. קבורה של יעקב ואפילו ארעית במצרים, עלולה הייתה להתפרש בעיני בניו כהיתר ליישב שם ישיבת קבע שיאמרו: "אילולי היא ארץ קדושה, לא היה נקבר בה יעקב אבינו" (ס' הפרשיות).

לכן לא מסתפק יעקב בהבטחת יוסף "אנכי אעשה כדברך" אלא דואג לעגנה בשבועה: "ויאמר השבעה לי וישבע לו". דהיינו חיוב הנשבע לקיים השבועה בכל תנאי ולמרות מכשולים שיערמו בדרכו. ועל הימנעותו של יוסף למלאת אחר בקשת אביו בתחילת דבריו: " שים נא ידך תחת ירכי", יש המסבירים זאת מטעמי כיבוד אב וצניעות. **לכן**, מזכיר יעקב ליוסף את דבר ה' אליו בהתגלות בלזז- היא בית אל (בראש' לה' 11-12). וכבר עמדו מפרשים על השינויים בין דבר ה' ליעקב במקור, לבין ציטוט דבר ה' על ידי יעקב בפני יוסף.

דבר ה' ליעקב בבית אל בראש' לה' 11-12.	דברי יעקב ליוסף במסרו את דבר ה' בראשית מח' 4
ואת הארץ אשר נתתי... לאברהם וליצחק לך אתננה	ונתתי את הארץ הזאת
ולזרעך אחרוך אתן את הארץ	ולזרעך אחרוך
-----	<u>אחזת עולם</u>

יעקב מוסיף את הביטוי: "אחזת עולם".
אם בסוף הפרשה הקודמת תוארה ישיבת בני ישראל במצרים כ-"אחיזה" ("וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה", "..הרי בפי יעקב, רק ארץ כנען היא אחזת העולם של בני ישראל. על ישראל לחיות בארץ שבחר ה', ארץ ישראל, ובה לקיים את יעודו. ברוח אותם דברים ניתן להסביר את אזכור קבורת רחל בדרך אפרתה. שכן אזכור זה תמוה הוא. וכי מדוע מצא לנכון יעקב להזכיר לבנו יוסף את מות אמו אהובה בדרך אפרתה? מדוע שיזכיר כי רחל אמנו לא זכתה להיקבר על ידו במערת המכפלה, בעוד הוא עצמו מתקש על כך? כולל הטרחה הכרוכה בהובלת גופתו החנוטה ממצרים לישראל?
רמב"ן: "ועל דרך הפשט גם כן אמר לו כן כמתנצל, שלא ייחר ליוסף בראותו חפצו בקבורת המערה. על שלא קבר אמו שם...ואעפ"י שמערת המכפלה אינה רחוקה משם רק כחצי יום...)
אך נראה כי העניין עמוק מכדי לפותרו בהתנצלות גרידא של אב הנוטה למות בפני בנו האהוב. בבחינת הסרת משא מעל הלב. ועומדת על כך פרופ' נחמה ליבוביץ, בספרה "עיונים בספר בראשית".
ידועים דברי רש"י - (ירמיהו לא 14) - "אבל דע לך...קברתיה שם, שתהא עזרת לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן, והיו עוברים דרך שם ויצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו. והקב"ה משיבה: " מנעי קולך....ושבו בנים לגבולם" (שם 15-17).
יעקב האב לא רצה להיקבר במצרים ולו אף בקבורה ארעית, שמא בניו לא ישתקעו שם, ואת האם רחל קבר, בדרך בה ילכו גולי בבל, לתפילה על שובם, שלא יאבדו בגלות בבל.
מכאן - בקשותיו ומעשיו של יעקב בפרשתנו, אינם רק במישור האישי הפרטי אלא כדרכי אבותינו, במישור הלאומי ולעתיד לבוא.

גם בשאר מעשיו ודבריו בהמשך הפרשה, ניתן לראות עד כמה בערה בנפש יעקב התחושה שיש לפעול ולקשור את יוסף ובניו ואת עתידם לארץ ישראל, מתוך ראיית העתיד, ומתוך ידיעה כי רק בארץ המובטחת יוכל עם ישראל להגשים את ייעודו.